

УДК 330.14.012

Г.К.Рябая, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Становлення процесів корпоратизації в Україні

В статті розкриваються основні етапи становлення акціонерної власності в Україні, розкрито переваги корпоратизованих підприємств. Вказано на недоліки здійснення корпоратизації та приватизації. Наведено правові аспекти регулювання здійснення процесів корпоратизації. Проаналізовано важливість акціонерних товариств для економіки України.

акціонерні товариства, корпоратизація, приватизація, акціонерна власність, холдингові компанії, корпоративні права

В Україні синонімом бізнесу є підприємництво (господарська комерційна діяльність). Саме акціонерне товариство стало найпоширенішою формою підприємництва в рекордно короткий історичний строк. Одним із основних напрямів економічної політики України є трансформування відносин власності, роздержавлення, приватизація, державна підтримка і захист всіх форм власності та господарювання. Важливим засобом реалізації цього напрямку є корпоратизація. Як зазначають Р. Фрідман, А. Рапачинський та Дж. Ерл, термін "корпоратизація" вживається в Україні для характеристики процесів, в результаті яких підприємства стають до певної міри незалежними від державних органів.

Корпоратизація в Україні започаткована Указом Президента України "Про корпоратизацію підприємств" від 15 червня 1993 р. №210/93, який є чинним і на сьогодні. Указ визначає мету корпоратизації у складі трьох частин: реформування управління державним сектором економіки; підвищення відповідальності державних підприємств за результати економічної діяльності; підготовка їх до приватизації [1, с.14].

Суть корпоратизації - реорганізація державного підприємства чи їх об'єднання шляхом перетворення. Суб'єкт господарювання, який пройшов процес корпоратизації, називається корпоратизованим. Тому, заслуговує на увагу аналіз специфіки корпоратизованого акціонерного товариства порівняно з іншими державними підприємствами.

Починаючи реформування відносин власності у 1992 р., держава мала на меті, насамперед, проведення широкомасштабної і швидкої зміни правового статусу державних підприємств. Проте, це само по собі не могло бути достатнім інструментом підвищення ефективності виробництва. Це пояснюється тим, що правові відносини власності – не реальні (економічні), а вольові (ідеальні) відносини, які не утворюють субстанції виробничих відносин і через те перебувають поза сферою виробництва. Внутрішньою властивістю реалізації всякої, в тому числі й акціонерної, власності є управління даним процесом, без чого власність не реалізується [2, с.135].

Технологія першого етапу приватизації, закладена у приватизаційне законодавство 1992 року, консервативність населення, переважання соціалістичних стереотипів, економічне панування директорів державних підприємств та голів колгоспів і радгоспів штовхнули практично всю сферу економіки на шлях колективізації: до колгоспів на селі додали колгоспи на підприємствах. На першому етапі приватизації (1992-1998 рр.) 96 % об'єктів виявилися в руках не просто

вітчизняного інвестора, а, як правило, інвестора без грошей і без ринкового досвіду; 63 % малих і середніх підприємств було приватизовано трудовими колективами. Результатом масової приватизації стали: по-перше, розпорошення власності серед дрібних акціонерів, по-друге, недоотримання інвестицій, по-третє, управління підприємствами старим менеджментом, який не зумів поліпшити їх роботу [3, с.105].

Другий етап приватизації пов'язаний з Указом Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення приватизації в Україні" від 29 грудня 1999 р. і зі зміною методології проведення приватизації, яка полягала у відмові від дроблення власності у процесі приватизації великих і середніх підприємств, а також із продажем контролю над ними в одні руки та з початком грошової приватизації за прийнятими у світі схемами.

Корпоратизація розгорнулася ще на початку першого етапу приватизації і задумана була як етап підготовки до приватизації. Але розпорошення акціонерної власності на першому етапі приватизації призвело до іншої крайності: щоб на підприємстві було створено одного акціонера - державу, і щоб вона так і залишалася єдиним акціонером, без наступної приватизації. Верховна Рада України у 1999 р. змінила стратегію корпоратизації, узаконивши існування підприємств, які не підлягають приватизації, але можуть бути корпоратизованими. 7 липня 1999 р. було прийнято Закон України "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації", який містить два додатки, до яких періодично вносяться зміни. Якщо є наміри корпоратизувати певне державне підприємство, яке не підлягає приватизації, потрібно пройти процедуру внесення змін до цього закону, щоб з Додатку № 1 ("Перелік підприємств, які не підлягають приватизації") підприємство було перенесене до Додатку № 2 ("Перелік підприємств, які не підлягають приватизації, але можуть бути корпоратизовані") [4, с.225].

В Україні акціонерні товариства можуть бути новостворені, створені шляхом реорганізації або виділення, а також приватизації, корпоратизації, корпоратизації і наступної приватизації [5, с.54]. Переважна більшість з них створена саме трьома останніми шляхами і пов'язана з участю держави як власника (акціонера).

Акціонерні товариства мають такі переваги:

1) для учасників - це обмежена відповідальність за діяльність товариства, легкість вступу і виходу шляхом придбання і відчуження акцій, можливість передання акцій у спадщину, правонаступництво, наявність документів, що підтверджують право власності на цінні папери; участь в управлінні і можливість контролю та вирішального впливу на діяльність товариства; отримання дивідендів, підвищення ринкової вартості акцій у випадку зростання вартості підприємства в цілому, захист прав акціонерів з боку держави, можливість оформлення застави цінних паперів тощо;

2) для корпорації - можливість найдешевшої мобілізації інвестиційного капіталу, зростання вартості бізнесу, запровадження управління підприємством з використанням принципів корпоративного управління та ін.;

3) для держави - сприяння розвитку фондового ринку, зростання довіри зовнішніх інвесторів, поліпшення міжнародного іміджу країни і т.д. [6, с. 69].

Перетворення державних підприємств у акціонерні товариства дає змогу створити організаційно-фінансову основу для вирішення багатьох проблем, які виникають протягом їх діяльності. По-перше, забезпечується виведення підприємства з-під адміністративного підпорядкування міністерству. Плани виробничого і технологічного розвитку затверджуються товариством самостійно, без будь-якого узгодження згори. По-друге, з'являються додаткові, досить суттєві, джерела фінансування виробничого розвитку. Корпоративний сектор економіки фінансується, перш за все, за рахунок внутрішніх джерел - чистого прибутку та амортизації, а також за рахунок емісій цінних паперів і кредитів. Процедура корпоратизації передбачає такі

етапи:

- 1) затвердження рішення про корпоратизацію державного підприємства;
- 2) створення комісії з корпоратизації;
- 3) підготовка акта оцінки вартості цілісного майнового комплексу відповідно до методики оцінки вартості об'єктів приватизації підприємства, проекту плану розміщення акцій та проекту статуту акціонерного товариства;
- 4) затвердження засновником акта оцінки вартості цілісного майнового комплексу, прийняття рішення про створення акціонерного товариства та затвердження його статуту;
- 5) державна реєстрація акціонерного товариства та його статуту. Припинення повноважень комісії з корпоратизації;
- 6) затвердження персонального складу наглядової ради, правління, ревізійної комісії акціонерного товариства Міністерством економіки, Міністерством фінансів і Фондом державного майна України;
- 7) реєстрація випуску акцій;
- 8) укладення договору з реєстратором або зберігачем та депозитарієм чи отримання ліцензії на самостійне ведення реєстру власників іменних цінних паперів. Підготовка до корпоратизації займає два, три, а то й п'ять і більше років і включає вивчення міжнародного досвіду, залучення міжнародних фінансових консультантів, проведення реструктуризації, очікування вдалого економічного і політичного моменту тощо [7, с.149].

З корпоратизацією окремих підприємств тісно пов'язані корпоратизація їх об'єднань та створення холдингових компаній. Крім корпоратизованих акціонерних товариств, які називають державними акціонерними товариствами в Україні в результаті корпоратизації та приватизації з'явилися такі об'єднання:

НАК – національні акціонерні компанії (НАК "Надра України", Київ; НАК "Нафтогаз України", Київ; НАК "Укragролізинг", Київ, та ін.);

ДАК – державні акціонерні компанії (ДАК "Укрресурси", Київ; ДАК "Укррудпром", Кривий Ріг, та ін.);

ХК – холдингові компанії (ХК "Краян", Одеса; ХК "Реле і автоматика", Київ, та ін.);

ДАХК – державні акціонерні холдингові компанії (ДАХК "Київський радіозавод", Київ; ДАХК "Дніпровський машинобудівний завод", Дніпропетровськ; ДАХК "Чорноморський суднобудівний завод", Миколаїв, та ін.) [8, с.211].

Правоустановчими для створення таких державних і національних компаній є постанови Кабінету Міністрів України та укази Президента України.

Якщо аналізувати діяльність корпоративного сектору економіки України, то в цілому його прибутковість у 2010 р. зросла майже в три рази. Обсяг чистого доходу господарських товариств, у статутному капіталі яких частка держави нині перевищує 50 %, дорівнює 78909,6 млн. грн., що майже в 2,2 рази більше, ніж у минулому році. Сума перерахованих дивідендів від суб'єктів підприємницької діяльності, утворених за участю держави, становить 273815,33 тис. грн. [9].

У 2011 р. спостерігається значне зростання власного капіталу (49603,1 млн. грн.), оборотних активів (51545,8 млн. грн.) та первісної вартості основних засобів (93972,2 млн. грн.) господарських товариств, у статутному капіталі яких державна частка перевищує 50 %. Незважаючи на фінансову кризу, спостерігається значне зростання (більш як у два рази) інвестицій у корпоративний сектор України. За рахунок усіх джерел фінансування залучено інвестицій на суму 10950,8 млн. грн. проти 5396,4 млн. грн. у минулому році [9].

Підвищення ефективності управління корпоративними правами держави досягнуто за рахунок моніторингу діяльності наглядових рад, залучення до роботи в

них тільки фахівців, які пройшли навчання, отримали сертифікати на право здійснення функцій з управління корпоративними правами, а також дотримання відповідних критеріїв. Слід зазначити, що оцінка за номінальною вартістю статутного капіталу не є достатньою для аналізу, особливо зважаючи на те, що вартість акцій українських товариств значно недооцінена. Загалом процеси корпоратизації, як і приватизації, на даному етапі істотно залежать від політичної ситуації, а також інтересів впливових фінансово-промислових груп.

Досвід показує, що корпоратизація дає змогу: здійснити фінансово-економічне оздоровлення підприємств, підвищити культуру виробництва, забезпечити капіталізацію і зростання інвестиційної привабливості; отримати значні кошти, пройшовши процедуру IPO (первинного публічного розміщення акцій на міжнародних фондових біржах); посилити конкурентоспроможність, забезпечити міжнародне визнання рівня управління підприємством, працювати на принципах приватного капіталу.

Таким чином, корпоратизація забезпечує зближення умов для державних і приватних суб'єктів підприємництва, прискорення реформування системи управління за рахунок скорочення адміністративних функцій міністерств, залучення приватних інвестицій у державну власність. Разом із тим усе ще залишається невирішеним ряд проблемних питань, які стосуються специфіки корпоративних відносин у корпоратизованих підприємствах. Заслужують на подальший розвиток методологічні підходи до аналізу діяльності корпоратизованих підприємств, для дослідження сучасних тенденцій фінансового розвитку всіх державних підприємств України, а також щодо правових аспектів діяльності підприємств державної форми власності і державного сектору економіки на сучасному етапі [10, С.153].

Перед кожним акціонерним товариством, створеним у процесі корпоратизації, постає проблема вибору: стати публічним чи приватним відповідно до Закону України "Про акціонерні товариства", що визначає особливості функціонування акціонерного товариства з одним акціонером, а також діяльність акціонерних товариств та державних холдингових компаній, єдиним засновником та акціонером яких є держава.

Список літератури

1. Белозерова С. Кодекс корпоративного управління: быть или не быть ему в Украине / С.Белозерова // Економіка, фінанси, право. - 2002. - № 2. - С. 13-15.
2. Білорус О.Г., Рогач В.І. Акціонерні товариства: організація і управління / О.Г. Білорус, В.І. Рогач. - К.: Техніка. - 1992. - 144 с.
3. Вінник О. Господарські товариства і виробничі кооперативи. Правове становище / О.Вінник. - К.: Т-во «Знання», КОО. - 1998. - 309 с.
4. Голіков В.І. Розвиток корпоратизму і корпоративних відносин в економіці України / Голіков В.І. - К.: Ін-т екон. прогнозування. - 2002. - 304 с.
5. Довгань Л. Є. Корпоративне управління і права акціонерів: Метод, вказівки до вивч. дисц. «Корпоративне управління» для студ. Ф-ту менеджменту та маркетингу. — К.: НТУУ «КШ». - 1998. - 71 с.
6. Довгань Л., Ічанська Н. Сучасні проблеми та шляхи поліпшення корпоративного управління в Україні // Вісн. Терноп. акад. нар. Госп-ва. -2002. - № 7/1. - С. 65-70.
7. Румянцев С.А. Українська модель корпоративного управління: становлення і розвиток / С.А. Румянцев. — К.: Т-во «Знання», КОО. - 2003. — 149 с.
8. Супрун Н. А. Еволюція вітчизняної моделі корпоративного управління: монографія / Н. А. Супрун. — К.: КНЕУ, 2009. — 270 с.
9. Офіційний сайт Фонду державного майна України. Корпоративне управління. Аналітика: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.spfu.gov.ua/ukr/fin_state.php
10. Поважний А. С. Проблемы управления и организации деятельности акционерных обществ в Украине / А.С.Поважний. — Донецк: Дон-ГАУ, 2000. - 172 с.